

Етнографски поглед към международния фестивал на фолклорната носия в Жеравна – скок във времето или бягство от реалността
Марина Яниславова, Софийски университет „Св. Кл. Охридски“

Marina Yanislavova, Sofia University „St. Kl. Ohridski“
Ethnographic Look at the International Festival of the Folk Costume in Zheravna –
Great Leap in Time or Fall of Reality

Annotation: *The article contains a brief history of the festival and a typology of reasons for the increased public interest in such events.*

The article refers to phenomena such as the idealization of the past and the mass nostalgia on it. Some of the deficits in our present life, which make the festivals so attractive and popular, are outlined. A special place is dedicated to the young and their co-experience with the festival reality. A brief overview of the commercial realization of such an event is made. The article also explores the reflection of the festival on the life of the village during and after. Several analogues have been mentioned in a European context.

In conclusion, an attempt is made to clarify the place and role of the folklore festival in Modern times as well as some of the perspectives for it.

Фолклорните фестивали и събори добиват все по-голяма популярност в България, а броят на посетителите им прогресивно нараства всяка година. На официалния сайт на Министерство на културата на Република България могат да бъдат открити около триста регистрирани¹, сред които Парад на сурвакарските групи „Сурва Брезник“ в гр. Перник, Национален конкурс за мартеници „Пижо и Пенда“ в село Мешница, Община Перник, „Кукеров ден“ в село Кабиле, Община Тунджа, Общински празник на народното творчество и бит „Че се е пролет пукнала“ в село Хотница, Община Велико Търново, Фолклорен фестивал „Гергьовски люлки“ в гр. Левски, Община Плевен, Общобългарски фолклорен събор „С България в сърцето“ в гр. Каварна, Област Добрич, Национален събор за автентичен фолклор „От извора“ село Труд, Община Марица и много други. Посочените събори са избрани на абсолютно случаен принцип. Един от отличаващите се концептуално е Международният фестивал на фолклорната носия в село Жеравна, Община Котел.

Идеята за фестивала принадлежи на Христо Димитров – продуцент, режисьор и хореограф на фолклорен ансамбъл „Българе“. За първи път се провежда през 2008 г., а оттогава търпи непрекъснато развитие и усъвършенстване. След собствената си сватба по стар български обичай, със задължителен дрескод фолклорна носия, Христо Димитров, заедно с група съмишленици, решава да създаде ежегоден празник за свои близки, познати и участници в ансамбъла. Съвсем скоро, фестивалът се утвърждава като мащабно мероприятие, даващо възможност на всеки желаещ веднъж в годината да

облече традиционни български одежди и поне за малко да се пренесе назад във времето.

В търсене на подходящо за инициативата място, организаторите се спират на село Жеравна и по-конкретно на част от местността Добромерица. В средата на миналия век селото изглеждало почти в руини – обезлюдено и пусто. Когато през 1958 г. със закон то е обявено за архитектурен резерват, започва постепенна реставрация². Жеравна се вписва в концепцията на организаторите благодарение на удобното си местоположение и възрожденския дух, витаещ в нея. Местността е взета на концесия за срок от 30 години, а като частна инициатива, фестивалът се издържа от входна такса в размер на 25 лева и дарения³. Таксата, както и всички съпътстващи разходи за път, нощувки, храна, пиетиета и разбира се, скъпите носии, предопределят по-високия социален статус на повечето от посетителите.

Любопитно е, че зад практическата организация на мащабното събитие стоят не повече от сто и петдесет човека. Подготовката на местността, обслужването на гостите и изчистването на Боровата гора се осъществява от сравнително малък брой певци, танцьори, продавачи, сервитьори и охранители. В последните няколко години в организацията са включени и местните жители. За тях е предоставена възможност да продават стоки от местното производство. Въпреки първоначалното недоверие на местните към фестивала, към днешна дата по-голямата част са горди, че именно Жеравна е избрана за локация. Благодарение на ежегодния празник нараства популярността не само на самото селище, но и на всички останали в близост, които приютяват хилядите посетители. С малки изключения, динамиката на живота в селището през останалите дни от годината не се е променила особено⁴.

Организаторите са се постарали да създадат възможно най-автентична битова атмосфера чрез строг правилник, действащ на територията на фестивала. Именно този правилник отличава жеравненския фестивал от останалите. Фолклорната носия е абсолютно задължителна, а предметите, напомнящи за съвременния ни начин на живот са строго забранени. Всичко, което се продава на фестивала, е съобразено с общата тематика. Разбира се, има и гости, които се опитват да нарушават или да заобикалят правилата, най-вече по отношение на телефоните и снимките. Но има и изключително съвестни посетители, които вадят цигарата си от табакера и я палят с кибрит. Ежегодно гостите могат да се насладят на изпълненията на фолклорни ансамбли от страната и чужбина, групи за изворен фолклор, самодейни състави, нестинарски танци, народни борби и конкурс за най-автентична народна носия. Интересен факт е, че през годините няколко двойки истински младоженци избраха фестивала за място на техните сватби.

Трудно е да се проследи точният брой на посетителите. По официална информация, през първата година те са били 800, през втората – 3 000, а по време на последното провеждане на фестивала – 15 000⁵. Сред местните жители се говори за повече от 20 000 посетители. Жеравна предлага няколко стотин къщи за настаняване, но те съвсем не са достатъчни за големия брой желаещи да посетят фестивала. По тази причина, голяма част от тях избират да нощуват на палатки в местността и нито летните поройни дъждове, нито августовските жеги са в състояние да ги разколебаят. Млади и стари, хора от всякаква възрастови групи, с разнообразен социален и

професионален статус се отправят към Жеравна с еднакъв устрем, за да съпреживеят фестивалната реалност. Именно този ентузиазъм, особено през последните години, привлече изследователския ми интерес. Коя е първопричината за нарастващия интерес към фолклорните фестивали⁶? Кое е онова нещо, което провокира все повече хора да изоставят съвременните забавления и да се отдадат на подобен вид празници? Кое всъщност ги привлича така неистово – опитът да се върнат към корените си или да избягат от реалността? Всички тези въпроси се нуждаят от много по-задълбочено и продължително изследване.

Настоящата статия цели да покаже само в най-груби щрихи очерталата се в началото на ХХІ век картина. Държа да отбележа, че тя не е труд в търсене и анализиране на автентичността на песенното и танцовото творчество, представяно на фестивала, нито на автентичността на носиите или на показваните обредни практики. Във връзка с това, изключително полезни ми се струват изследванията на етномузиколозите. Те се обединяват около идеята да се търси не толкова разликата между автентичния и „фалшивия“ фолклор, колкото да се изследва смесването на старо и ново, като носител на интересни музикални форми (Rice, 2013). Всички съвременни процеси на глобализация носят в себе си риск от изчезване на много музикални и други фолклорни практики, така че документирането и изследването на промяната са от първостепенна важност.

Ако изходим от първоидеята на организаторите: „Тотално откъсване от цивилизацията и връщане към родовите корени, пренасяйки се 150 години назад, в най-българското време чрез задължително обличане на народна носия⁷“, следва да се запитаме защо е необходимо откъсване от цивилизацията? Или миналото трябва да е било прекрасно, или настоящото ни битие да не е.

Първият проблем, на който обръщам внимание, е отношението ни към миналото. Често, почти винаги, миналото се преценява през призмата на настоящето. Ако човек не се чувства достатъчно удовлетворен от живота си в Съвременността, е по-склонен да идеализира отминалите времена и да им придава качества, които невинаги съответстват на реалните. Тъй като по-възрастните обикновено си спомнят с добро годините на своите младини, идеализацията е по-присъща за тях. Друга причина за положително отношение към миналото на зрелите и по-възрастните хора, е тяхната по-голяма отговорност за съхраняване и предаване на традициите. Те са тези, които учат на традиция младите и които обосновават нейната безспорна функция да сплотява и да крепи. Този фестивал може да бъде разглеждан като опит за предаване на знание за миналото, както в миналото, а именно – от поколение на поколение, чрез обредността, в условията и чрез средствата на празничност (Краев, www.gkraev.com: 68). В съвременния начин на живот обредите са загубили първоначалното си предназначение, по тази причина се предава само споменът за тях, в условията и чрез средствата на празничност. Българинът в миналото познава делника и празника, но не и свободното време (Краев, www.gkraev.com: 6). А в Съвременността, фестивалът е ситуиран в свободното време на голяма част от посетителите. Отбелязвам тази съществена разлика, защото този празник е преди всичко за забавление на участниците и посетителите. Не трябва да се забравя, че нищо от показваните обредни практики,

песни и танци не се осмисля като жизнено важно за благоденствието на хората, по смисъла на символната натовареност и предназначение, които са имали същите тези обредни практики, песни и танци някога.

Младежите по-рядко идеализират миналото, защото обикновено не го познават. Ако го познават, то е косвено чрез информацията, която са придобили от своите родители, от литературата, от филмите и от училището. Спомените, които пазят хората изживели младините си в друго време, все още отстъпват място на големи надежди за бъдещето при младежите. Със сигурност не липсват и ентузиастични, които искат да се откъснат от съвременния забързан, подчинен на новите технологии, начин на живот, за да се докоснат до очарованието на отминалите епохи и да съпреживеят някогашния бит чрез фестивалната реалност. Прекалено бързото развитие на новите технологии понякога изпреварва готовността ни да живеем с тях. Така че, този стремеж е иманенно присъщ на хора от всички поколения.

Вторият важен проблем е самият празник. Макар фестивалът в Жеравна да не е маскарад, в него присъстват множество празнични традиции, характерни за маскарадната култура. Той не е насочен конкретно към битката между добро и зло, към изгонването на зимата, към осигуряването на реколта, но чрез танците се пресъздават различни обичаи, свързани с някоя от посочените цели. Маската не присъства като обреден елемент, но самото преобличане и преобразяване, чрез традиционното облекло е не по-малко важно. Христо Димитров казва следното: „Когато човек се облече по един специален начин се чувства различен.” Друг подходящ цитат, който пряко си кореспондира с идеята на фестивала е на Георг Краев и гласи: „Спретнатият външен вид е от значение. От значение е и дали ще бъдете в носия или не.” (Краев, www.gkraev.com 68). Склонна съм да се съглася с горепосочените твърдения, защото облеклото винаги е носител на онова, което човек иска да покаже на обществото или на онова, което обществото изисква от човека. За невъоръжено око, особено етнографско такова, социалният статус е почти заличен. Всички са облечени в красиви носии, макар и еkleктични, и общуването в празника преминава на различно от присъщото за всекидневното равнище. Според участници „всички са много красиви в носии⁸”, но трудно може да се разпознае какъв човек се крие под дрехата – лекар, университетски преподавател, местен земеделец или др. Въпреки че съществува имуществена диференциация чрез разделянето на чорбаджии и обикновени хора, комуникацията е много по-освободена, защото всички са скрити зад своите нови одежди. Семейният статус, който също би могъл да проличи от носията е код, който не всеки е способен да разчете. На фестивала могат да се видят както старинни, така и стилизирани носии, невинаги цели, но затова пък, гордо носени от посетителите. Създателят на фестивала споделя, че цели не просто подобно на стотиците други фолклорни фестивали да подкрепят и да пазят традициите, а да създаде положително отношение конкретно към носията. Търсенето и обличането на носии в дългосрочен план може да доведе до едно по-добро разбиране на символиката, вплетена в дрехата и цялостното ѝ опознаване.

В празника е залегнала екзистенциалната нужда от преобръщане на света, за да се възстанови впоследствие устойчивия ред. Присъстват незаменими елементи като смях, танци, народни борби и др., които в миналото отново са били символно

натоварени и са съчетавали в себе си далеч по-дълбоки функции, извън забавлението. По-голямата част от посетителите имат отношение към българските песни и танци. Сред тях има много певци и танцьори от професионални ансамбли и самодейни състави, които, както сами споделят, имат нужда да се събират със себеподобни. По време на фестивала се създават социални връзки, които функционират и през останалото време от годината. Считаю, че в Жеравна съществува субкултура в зародиш. Много хора споделят, че посещават и други фолклорни фестивали и са добре информирани за времето на провеждане, за правилата, действащи на фестивалната територия и за предназначението и вида им. Може да се каже, че голяма част от тях са редовни посетители – веднъж отишли, обикновено повтарят и потретват. Самият създател на фестивала обаче, прогнозира отлив, който ще настъпи в следствие на прекомерния брой посетители след време. Тогава ще възникне нужда от различни видове ограничения, просто защото капацитетът на селището и на местността е ограничен. За сметка на това, се създават много други фестивали с подобна концепция, някои от които са вдъхновени конкретно от жеравненския⁹.

Не на последно място, присъства мотивът за родолюбие. Макар участниците често да са обвинявани в патриотарщина, те чувстват необходимост да изразят любов към род и родина именно по този начин. Една част от посетителите живеят извън страната и за тях преживяването е още по-силно. Понякога миналото се схваща не като „по-хубаво” или като „по-лошо” време, а като време, свързано с традицията, която ни сплотява и ни прави народ. Важно е да се отбележи, че изследване на представителна извадка от 100 души на възраст между 2 месеца и 80 години показва значителен превес на посетители, живеещи в България над емигрантите. От попитаните сто човека, само четирима живеят извън страната. Тоест, категорично може да се каже, че посетителите не са емигранти, които лекуват носталгията си по родината, чрез участие в подобен вид мероприятия. Но със сигурност, голяма част от тях разпознават фестивала като явление, което повдига националното самочувствие и съдейства за съхраняване на българските традиции. Той способства за утвърждаването на етническата и културната идентичност. Както посетителите, така и организаторите считат фестивала за част от културния живот на страната.

Със сигурност фолклорните фестивали имат място в съвременността. Ежегодните, както и тези, които се провеждат през няколко години, разкриват добри перспективи за дългогодишни проучвания. Интересно е дали в бъдеще организаторите ще съумеят да противодействат на комерсиализацията на събитието. Привлекателна категория за изследване е и тази на чужденците, които искрено се забавляват на българските фестивали. Лично за мен ще бъде интересно да проследя дали интересът към подобен род мероприятия ще бъде устойчив във времето или ще се проявява спорадично като мода. Фестивалите представляват сложен многопластов културен феномен, който се нуждае от изследване, защото това, което разглеждаме днес като съвременна проекция на традицията, утре ще бъде старина.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

Краев, www.gkraev.com: Краев, Г. Пъзелът фолклор – насам и натам. В:
http://www.gkraev.com/books/book1/book1.php?; Фолклорът като сувенир-
начин на употреба в туризма. В:
http://www.gkraev.com/books/tourism/tourism.php?

Попов 1996: Попов, В. Игровото начало в народната култура. В: Етнографски проблеми
на народната духовна култура, С., 1996

Rice, 2013: Rice, T. Ethnomusicology. A very short Introduction, Oxford university press,
2013

Други електронни източници:

<http://mc.government.bg/>

<http://jeravna.com/>

<http://www.nosia.bg/>

БЕЛЕЖКИ:

---

¹ <http://mc.government.bg/>

² <http://jeravna.com/>

³ <http://www.nosia.bg/>

⁴ Из лични теренни материали

⁵ <http://www.nosia.bg/>

⁶ Значително се завишава интересът не само към фолклорните фестивали, но и към много други мероприятия със сходна или същата насоченост – неделни хора в някои български градове, ежеседмични хоротеки, дори реалити предавания, стремящи се да покажат някогашния български бит.

⁷ <http://www.nosia.bg/>

⁸ Из лични теренни материали

⁹ Фестивали в Рибарица, Златоград, Градище, Враца и др.